

Зоряна Яремак
(Івано-Франківськ)

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ КОНФЛІКТИ ЯК НОВИЙ НАПРЯМ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Суспільні відносини, які складаються у сфері взаємодії людини і природи та є предметом екологічного права, мають різновекторний характер (господарська діяльність суспільства, забезпечення матеріальних і духовних потреб населення, підтриманням якісного стану природного середовища) та задоволення одних обмежує можливість реалізації інших. Різновекторність інтересів суб'єктів екологічних відносин є підставою виникнення екологічних конфліктів.

Сучасна екологічна наука, розглядаючи проблематику екологічних конфліктів, здебільшого послуговується терміном «спір», а не «конфлікт». Це, насамперед, зумовлено тим, що чинне національне законодавство не містить легального визначення ані поняття конфлікту, ані спору, та, разом з тим, використовує саме категорію «спір». Так, як загальні норми екологічного права, так і спеціальні щодо окремого природного ресурсу, оперують поняттям «спір у галузі охорони навколишнього природного середовища» (розділ XIV закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»), «земельний спір» (глава 25 Земельного кодексу України), «спори з питань охорони, захисту, використання та відтворення лісів» (глава 21 Лісового кодексу України) і т. д.

Еколого-правові розробки категорії «конфлікт» стосуються, як правило, питань вирішення екологічних спорів в контексті окремо взятого природного ресурсу з акцентуванням уваги на традиційних формах і методах врегулювання спору. При цьому, правовий аналіз врегулювання спорів здійснюється в межах напрацювань адміністративного та процесуальних галузей права, виокремлюючи судову та позасудову процедури. Так, позасудовий порядок, на думку О. В. Бурцева, ґрунтується на конституційному положенні про можливість звернення до органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інших спеціально уповноважених органів із заявою (клопотанням) про усунення шкідливих дій (бездіяльності), що порушують будь-які права, в тому числі й земельні [1, с. 97]. В контексті пошуку шляхів оптимізації вирішення спорів щодо меж земельних ділянок автор досліджує процедури посередництва і примирення як форм позасудового порядку розв'язання спорів [1, с. 162–166].

К. П. Пейчев вирішення спорів у сфері природокористування визначає як інститут екологічного права, який забезпечує справедливий,

неупереджений та своєчасний розгляд суперечок у цій сфері природокористування з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. До екологічних відносин, які можуть бути складовими природоресурсних спорів, можливо віднести такі групи суспільних відносин: відносини власності, інших прав на природні ресурси та їх обігу; відносини державного управління; відносини з забезпечення раціонального використання та охорони природних об'єктів [2, с. 120].

У навчальній еколого-правовій літературі врегулювання екологічних спорів визначається як окрема функція управління у сфері природокористування та охорони довкілля. В. М. Завгородня уточнює, що вирішення екологічних спорів як функція державного управління може бути виділена лише в частині тих спорів, що не вирішуються в судовому порядку. Наприклад, ч. 4 ст. 158 Земельного кодексу України уповноважує органи виконавчої влади з питань земельних ресурсів вирішувати земельні спори щодо меж земельних ділянок за межами населених пунктів, розташування обмежень у використанні земель та земельних сервітутів [3, с. 121]. Більше того, вказується на похідний характер відносин щодо врегулювання екологічних спорів – «еколого-процесуальні, еколого-інформаційні відносини у сфері розгляду спорів», – особливістю яких є те, що вони здійснюються поряд з основними екологічними відносинами в процесі їх виникнення, розвитку, припинення [4, с. 4].

А. П. Гетьманом розроблено теорію формування еколого-процесуальної підгалузі права в рамках екологічного матеріального права [5; 6]. При цьому вчений в межах концепції еколого-правового процесу виокремлює процесуальну форму реалізації матеріальних норм екологічного права у сферах: просторово-територіального устрою об'єктів природи; ведення природоресурсових кадастрів; планування, прогнозування, нагляду (моніторингу) та інформування в галузі природокористування та охорони довкілля; розподілу та перерозподілу природних ресурсів; екологічного контролю; екологічної експертизи; позасудового розгляду екологічних спорів [6, с. 5]. Автор розмежовує поняття управління в галузі раціонального природокористування та екологічний процес, визнаючи, що діяльність державного управління обумовлена матеріально-правовими нормами екологічного законодавства, а екологічний процес являє собою порядок діяльності органів державного управління раціональним використанням природних ресурсів і охороною навколишнього середовища по вирішенню індивідуально-конкретних справ, що регулюється процесуальними нормами екологічного законодавства [7, с. 48].

Як бачимо, еколого-правова доктрина у сфері вивчення екологічних конфліктів характеризується плюралізмом наукових позицій та на

сьогодні не вироблено уніфікованого підходу щодо меж дослідження даного правового явища в рамках екологічного права. На нашу думку, в основу дослідження еколого-правового конфлікту повинно лежати надбання, вироблені спеціалізованими галузями знань, предметом вивчення яких є конфліктна природа суспільних відносин (конфліктологія, юридична конфліктологія). Наука конфліктології вивчає різні механізми впливу, способи та засоби розв'язання конфліктів. Серед них важливе значення мають правові форми та процедури, за допомогою яких конфлікт може бути попереджений чи припинений. П. А. Астахов, досліджуючи сучасні форми вирішення юридичних конфліктів, вказує на можливість використання різних способів і процедур їх вирішення, які у своїй сукупності утворюють певну систему розв'язання юридичних конфліктів. В концептуальному плані, така система, на думку автора, становить сукупність організаційних і процедурно-процесуальних елементів. В рамках цієї системи виокремлюється дві функціональні підсистеми: система юрисдикції, в основі функціонування якої лежить принцип владно-примусового вирішення юридичних конфліктів, і система альтернативного врегулювання (консенсуальна форма), що базується на принципі компромісу [8, с. 23]. Подібну наукову позицію займає і науковець В. М. Кривцова, яка виділяє правові механізми і неюридичні засоби (медіаторинг, посередництво, громадський арбітраж) по управлінню різними юридичними конфліктами, зокрема, їх розв'язання або превенції [9, с. 5]. Практично аналогічну позицію займають вчені Республіки Білорусь та називають альтернативними способами вирішення спорів такі способи, які здійснюються без втручання держави [10].

Усталені погляди щодо визначення правового інструментарію розв'язання правових конфліктів варто застосовувати і при дослідженні проблем врегулювання екологічних конфліктів. З цього приводу О. Л. Дубовік зазначає, що поряд із традиційними правовими приписами наукових розвідок та правотворчих розробок потребують розвитку правові інститути і норми, які спеціалізуються на вирішенні еколого-правових конфліктів, адаптованих до їх специфіки [11, с. 51].

Проведений аналіз дозволяє сформулювати ряд висновків. По-перше, дослідження у цій сфері на сьогодні носять фрагментарний характер, здебільшого коло наукового пошуку обмежується вивченням окремих видів природоресурсних спорів без комплексного аналізу проблематики конфліктів з точки зору еколого-правової науки. По-друге, зважаючи на поліфункціональність категорії «конфлікт» наукову розвідку потрібно проводити з урахуванням міжгалузевих кореляційних зв'язків та акумулювання позитивного досвіду наукових напрацювань інших галузей – кофліктології, юридичної конфліктології тощо.

Перелік використаних джерел

1. Бурцев О. В. Правові засади вирішення спорів щодо меж земельних ділянок: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 197 с.
2. Пейчев К. П. Спори у сфері природокористування як інститут екологічного права. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. 2016. Вип. 21. С. 120–122.
3. Завгородня В. М. Система і класифікація функцій державного управління у сфері природокористування і охорони довкілля. // Правовий вісник Української академії банківської справи. 2011. № 1 (4). С. 120–124.
4. Екологічне право : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Право, 2013. – 432 с.
5. Гетьман А. П. Поняття та система еколого-процесуального права України. Вісник академії правових наук України. 1996. № 5. С. 143–149.
6. Гетьман А. П. Вступ до теорії еколого-процесуального права України: навч. посібник для студ. юрид. спец. вузів. Харків: «Основа», 1998. 206 с.
7. Гетьман А. П. Екологічний процес: невирішені питання. // Радянське право. 1990. № 7. С. 44–48.
8. Астахов П. А. Юридические конфликты и современные формы их разрешения (теоретико-правовое исследование): автореф. дисс. ... докт. юрид. наук. Москва, 2006. 62 с.
9. Кривцова В. М. Юридичний конфлікт як феномен правової дійсності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 18 с.
10. Мирхусеева С. Д. К вопросу о терминологии понятия альтернативного разрешения споров. // Вестник Бурятского государственного университета. 2013. № 2. С. 224 – 227.
11. Дубовик О. Л. Правовое регулирование экологических конфликтов: некоторые исходные положения. Lex Russica. 2016. № 6. С. 48–60.